

СЕКЦІЯ 2 – ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА, КУЛЬТУРА І ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ. ПРАВНИЧІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 502/504:338.48

Виговський Л.А., доктор філософських наук, професор
Виговська Т.В., кандидат біологічних наук, доцентка
Прокопишина Д.Л., студентка
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЕКОТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Світова соціоекосистема страждає через надмірні споживацькі апетити та відсутність достатнього рівня екоосвідомості і екокультури. Одним з чинників формування екоосвідомості є, на нашу думку, екотуризм. Хмельниччина може стати успішним регіоном з його розвитку.

Ключові слова: Екологічна криза, екологічна свідомість, екологічна культура, екотуризм, НПП “Подільські Товтри”.

Нині одним з основних викликів часу є проблема подолання екологічної кризи. Це стає питанням виживання людства як біологічного виду. Екологи застерігають, продовжуючи і виснажливе використання природних ресурсів, вже в 2040-2050 рр. процеси деградації навколишнього середовища, соціальних структур і самої людини можуть стати незворотними. Для подолання екологічної кризи необхідно розробляти та втілювати в життя ефективні методи виховання молодого покоління в дусі любові до свого рідного краю і його природних багатств як джерела власного здоров'я, відновлення та духовного розвитку. Низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти, незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян є причиною наростання кризових явищ в довкіллі України.

Відомо, що причиною екологічної кризи є постійно зростаючі і часто необґрунтовані потреби людства у використанні природних ресурсів. На часі необхідність терміново відновити порушену рівновагу між соціумом та середовищем. Для цього, насамперед, потрібно сформуувати у особистості екологічну свідомість. На жаль, сучасна людина по суті має сформовану споживацьку свідомість та систему споживацьких цінностей. Саме тому необхідною умовою виживання людства є відновлення втраченого балансу відносин у загальній системі “людина – природне середовище”. Виникає нагальна необхідність відповідної світоглядної переорієнтації особистості та підвищення на цих засадах екологічної свідомості та екологічної культури всіх членів людської спільноти. Сьогодні потрібно рішуче відкинути антропоцентризм та принцип панування людини над природою. Свого часу він був сформульований у знаменитому мічурінському вислові “Ми не можемо чекати милостей від природи ...”. Очевидно, людство платить за користування благами цивілізації занадто високу ціну. Тому необхідні активні пошуки виходу із екологічної кризи. І в цьому контексті, перш за все, потрібно сформуувати в сучасної людини свідомість, несумісна зі споживацьким способом життя. З метою подолання екологічного нігілізму необхідно запровадити не тільки “екологічне просвітництво”, але й сувору моральну і юридичну відповідальність за недбайливе відношення до природи. Екологічна свідомість є важливим елементом триєдиного процесу “сприйняття - розуміння – дія”, кожний елемент якого соціально, політично та культурно опосередкований. Між вербальним висловлюванням екологічного занепокоєння й участю в соціальному діянні зазвичай існує чимала дистанція.

Одним з чинників та шляхів формування екологічної свідомості є екологічний туризм. Він покликаний наочно показати значення природи для життя людини. У цьому його суттєва відмінність від інших типів туризму, які часто завдають шкоди довкіллю. Тому формування в особистості ставлення до природи як найвищої цінності людського буття дозволить виховати в неї потребу раціонального і дбайливого використання природних і культурно історичних пам'яток. А це, своєю чергою, зведе до мінімуму негативні наслідки від функціонування туристичної індустрії.

Суттю екотуризму є проведення подорожей з метою вивчення і збереження природного і культурного довкілля. Іншими словами, основною метою і об'єктом подорожей є сама природа, її багатства в етичному і естетичному контекстах. Екологічні маршрути пролягають через національні парки і заповідники, дикі ліси і степи, пустелі і гірські хребти. За деякими оцінками експертів, екотуризм уже зараз займає близько 10% всієї туристичної інфраструктури. А за темпами зростання він давно в два-три рази перевищив своїх “конкурентів”.

Можливо, з часом екологічний туризм перестане існувати як окремих напрямком туристичної інфраструктури. Однак це станеться не тому, що він перестане бути нам цікавий або його актуальність втратить силу, а внаслідок того, що усвідомимо, якої шкоди завдається природі через нашу нерозумну діяльність, в тому числі й туристичну. Й інші види туризму з часом можна буде з упевненістю віднести до екологічних.

Хмельниччина є одним із регіонів перспективного розвитку туризму в Україні. Про це свідчать вигідні особливості її географічного розташування, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу. Поєднання ландшафтних та історико-культурних ресурсів на її території створює необхідні передумови для активізації розвитку туризму.

Туристичний потенціал Хмельниччини, насамперед, включає: мальовничу природу (р. Дністер, Товтри, ліси та озера на півночі області), мінеральні води (води Нафтуся, Миргородського типу та радонові), історичну, природну та архітектурну спадщину (м. Кам'янець-Подільський, селище Меджибіж, с. Самчики), санаторії для медичного лікування і відновлення здоров'я.

До геоморфологічних пам'яток належить ціла низка природних утворів, форма яких виникла під впливом певних геологічних процесів. Більшість таких пам'яток розташовано в південній частині області. Це насамперед Товтровий кряж. Серед інших заповідних пам'яток цієї категорії варто відзначити пам'ятку неогену – Завальська печера “Атлантида” – одну з найчарівніших печер Волино-Подільського плато (с. Завалля Кам'янець-Подільського району). Недалеко від печери “Атлантида” в неогенових гіпсах відкрита ще одна невелика карстова печера “Малишка-Киянка”. Також варто відзначити, що на Хмельниччині поблизу “Атлантиди” розташовані менші гіпсові печери – Цапова Дюра і Новосілка. Доволі цікавими для екскурсійного відвідування є невеликі вапнякові Нігинські печери: Безіменна або Людська (найбільша), Кінська та Жидівська національного природного парку (НПП) “Подільські Товтри”. Не менш легендарною у НПП “Подільські Товтри” є Кармалюкова печера біля с. Привороття. Цікавинкою нашого краю є Бакотський скельний монастир.

Серед біотичних рекреаційних ресурсів найбільше навантаження припадає на зелені зони міст, дендропарки, ботанічні та зоологічні сади, в той час, як унікальні об'єкти Подільських заказників та пам'яток природи, які можуть бути основою пізнавально-наукової рекреації та екскурсійної справи, залишаються поза увагою організаторів рекреаційної діяльності.

Отож, на Хмельниччині знаходяться надзвичайні за красою території, які відрізняються унікальністю природних ландшафтів, серед яких особливе місце займають Товтри. Варто відзначити гідрологічну пам'ятку місцевого значення – озеро “Святе”, що в Ізяславському районі, розташоване в сосновому лісі. Область володіє потужними біотичними ресурсами. Оздоровчу і естетичну цінність мають старовинні паркові ансамблі і паркові зони санаторіїв та будинків відпочинку. Хмельниччина – одна з найбагатших в Україні за різноманітністю видів і запасами мінеральних вод.

У структурі природно-заповідного фонду Хмельницької області нараховується 523 об'єкти загальною площею 328590,78 гектарів. Під охорону взяті унікальні за своїми ландшафтами, багатством рослинного і тваринного світу, природні комплекси. На їхніх територіях росте понад 150 видів рідкісних для області рослин та рослин, що потребують особливої охорони. 116 видів є червонокнижними.

Загальнодержавний статус надано 42 об'єктам площею 280134,65 га, місцевого значення - 481 об'єктам загальною площею 48456,13 гектарів.

До об'єктів природно-заповідного фонду, яким надано загальнодержавний статус, належать: 2 національні природні парки, 25 заказників (10 ландшафтних, 1 лісовий, 9 ботанічних, 5 гідрологічних), 5 пам'яток природи (1 ботанічна, 1 гідрологічна, 3 геологічні), 1 ботанічний сад, 9 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Визначними туристичними місцями області є: національний природний парк “Подільські Товтри”, національний історико-культурний заповідник “Кам'янець”, державні історико-культурні заповідники “Товтри” і “Самчики”.

Все це створює необхідні умови для розвитку всіх видів туризму на Хмельниччині і, зокрема, екотуризму. Адже єднання з природою дозволяє людині відчути себе її часточкою і, отже, зрозуміти, що, оберігаючи природу, вона оберігає себе і своє майбутнє.

В проєкті Програми розвитку туризму Хмельницької області на 2021-2025 роки визначено чільне місце для розвитку саме екотуризму. При цьому передбачається розвивати зелений туризм, велотуризм, спортивний туризм, що, на нашу думку, при правильній організації дозволить розвивати туристично-рекреаційну галузь регіону та сприятиме формуванню екологічної свідомості туристів на шляху до європейського співтовариства.

Список використаних джерел

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. 395 с.
2. Виговська Т.В. До проблеми реалізації концепції збалансованого розвитку в Україні. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22–23 вересня 2017 року); за заг. ред. д.е.н., проф. Синчака В.П. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. 294 с.
3. Виговський Л.А. Виговська Т.В. Екологічна свідомість як основа екологічної культури. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2(14). 2019. С. 33-36.
4. Любинська І.Б. Оцінка кліматичних ресурсів Хмельницької області для організації рекреаційної діяльності. *Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2010. Вип. 2 (28). С. 256-260.
5. Природно-заповідний фонд Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-21.html>
6. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2019 році. Хмельницький: Хмельницька обласна державна адміністрація Департамент природних ресурсів та екології, 2020. 221 с.
7. Туристичні ресурси і розробка туру Хмельницькою областю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourismbook.com/books/book-42/chapter-1448>
8. Юглічек Л.С., Виговська Т.В. Ресурси формування регіональної екомережі Хмельниччини. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. Хмельницький: ХУУП. 2012. № 2. С. 246-255.